

"Gerçi istibdat görünmüyordu ve ismi belli değildi; lâkin herkesin ruhu istibdadın mânâsıyla tesemmüm ederdi." Burada hangi dönem kastediliyor, izah eder misiniz?

"*Sual:* Ulema-i eslâf istibdadın fenalığından bahsetmişler mi?"

"*Cevap:* Bin kere evet. Zira ağleb-i şuarâ kasidelerinde, çok müellifler kitaplarının dibacelerinde zamandan şikâyet ve dehre itiraz ve feleğe hücum etmiş ve dünyayı ayak altına alıp çiğnemişler. Eğer kalb kulağıyla ve akıl gözüyle dinleyip baksanız, göreceksiniz ki: Bütün itirazat okları, mazinin muzlim perdesine sarılan istibdadın bağına gider. Ve işiteceksiniz ki, bütün vâveylâlar istibdat pençesinin tesirinden gelir. Gerçi istibdat görünmüyordu ve ismi belli değildi; lâkin herkesin ruhu istibdadın mânâsıyla tesemmüm ederdi. Ve bir zehir atanı bilirdi. Bazı kuvvetli dâhiler nefes aldıkça amîk ve derin bir feryat koparırlardı. Fakat akıl onu güzelce tanımazdı. Çünkü karanlıkta ve toplanmamıştı."⁽¹⁾

Asr-ı saadet ve dört halifeden sonra başlayıp günümüzde halen kısmen ve zımnın devam eden sürece istibdat süreci diyebiliriz. Eskide saltanat ve krallık şimdi ise diktatörlük ve şeflik yönetimlerinin hepsi istibdat yönetimleridir. Halihazırdaki Arap ülkelerindeki yönetimlerin çoğu ve bizim her on yılda bir yapılan darbeler ve askeri vesayetler istibdadın değişik biçimleridir.

Bu eski dönemlerde daha bir baskın ve etkindi, zira o dönemlerde istibdadın zıddı olan demokrasi yoktu ki insanlar kıyas ile istibdadın çirkinliğini görebilsinler. **İnsan bir şeyi ancak zıddı ile bilebilir.** Zıddı olmayan bir şeyin akıl ile görülmesi zordur. Işığı bilmeyen ve gözü karanlıklara alışmış birisinin karanlığın çirkinliğini analiz etmesi düşünülemez.

Eski dönemlerde istibdattan başka bir şey görmemiş birisinin, elbette istibdadın çirkinliğini aklen görmesi mümkün değildir. Lakin ruh ve hissiyat bunu bazen hissediyor ve feryat edip isyan etmek istiyor, ama o zamanın ilcaatı ve konjonktürü bunu engelliyordu.

Akılca ileri olanlar bu istibdadı akılları ile görseler, hatta zaman zaman kıyama da geçseler ellerinden bir şey gelmezdi. Çabuk mağlup olurlardı.

(1) *bk.* [Münazarat.](#)